

Trastorn Específic del Llenguatge i Teoria de la Ment: un estudi de cas
Iris Badia, Francesc Sidera* i Elisabet Serrat*
CRETAG-Narcís Masó
Universitat de Girona*

Resum

Es presenta un estudi de cas sobre les relacions entre el Trastorn Específic de Llenguatge (TEL) i les habilitats mentalistes (TM). S'avaluen les habilitats mentalistes mitjançant l'aplicació de deu tasques extremes i adaptades d'altres estudis sobre TM. La meitat de les tasques són sobre creences mentre que la resta es basen en atribucions d'estats emocionals o desitjos. Els resultats indiquen dèficit i retard en l'adquisició d'algunes habilitats mentalistes ja que no les resol adequadament segons la seva edat cronològica. En d'altres tipus de tasques el subjecte mostra ser competent. Per últim, es donen pautes per a la intervenció.

Introducció

Tenir una 'teoria de la ment' fa referència a la capacitat d'atribuir estats mentals propis i aliens. Comprendre que els altres poden tenir emocions, creences, coneixements, desitjos i intencions diferents de les pròpies i que el seu comportament és una reacció, no només a l'entorn, sinó a aquests estats mentals. Això implica inferir els estats mentals dels altres a partir de la seva conducta i, a més, utilitzar-ho per predir i explicar el seu comportament.

S'han realitzat nombrosos estudis sobre TM en trastorns de l'espectre autista (Baron-Cohen, Leslie i Frith, 1985; Frith i Happé, 1994) i s'han discutit també "les fronteres" entre aquest tipus de trastorn i el Trastorn Específic de Llenguatge (Bishop, 1989; Bishop i Frazier, 2002). Ara bé, menys són els estudis sobre les habilitats mentalistes del nen amb TEL (Andrés i Clemente, 2006) tot i que la relació entre el desenvolupament de la TM i el desenvolupament del llenguatge és d'interès científic i genera un ampli debat (Mendoza i López, 2004).

Al llarg de les investigacions s'han anat configurant diferents tasques que permeten avaluar les habilitats mentalistes dels infants (Wimmer i Perner, 1983; Perner i col., 1987; Lohmann i Tomasello, 2003; Pons i col., 2004) i s'han intentat situar les edats d'adquisició en el desenvolupament normal (Wellman i Liu, 2004).

Metodologia

Subjecte

La mostra és de N=1. Té una edat de 6;7 anys i és del sexe femení. La seva llengua familiar és castellà i català. El diagnòstic és de TEL i segons la classificació de Rapin (1996) compleix els criteris dels Trastorns de processament d'ordre superior (dèficit lèxic-sintàctic i dèficit semàntic-pragmàtic). Anteriorment a l'estudi va rebre atenció del CSMIJ per dificultats de llenguatge i aspectes relacionals. En la prova Manipulativa Internacional de Leiter obté un QI=125 cosa que la situa 1 any i 4 mesos per sobre de la seva edat cronològica (EC). Pel contrari, la seva edat psicolingüística es situa 2 anys i 5 mesos per sota de la seva EC. La comprensió d'estructures gramaticals és baixa -percentil=10- i pel que fa a la memòria de dígit (K-ABC) es situa en el percentil 25.

Materials

S'han utilitzat diversos materials en funció de cada tasca a fer. Per a les tasques sobre creences s'han utilitzat joguines i d'altres utensilis i per les tasques sobre emocions, a més, també s'ha recorregut a diversos relats curts els quals es relacionaven amb targetes que representaven diferents tipus d'estats emocionals.

Procediment

A la Taula 1 es mostren les deu tasques utilitzades les quals han estat seleccionades d'acord amb l'edat cronològica del subjecte i també, en alguns casos, han estat adaptades pel que fa a l'estructura sintàctica i/o als materials utilitzats. Es va fer la passació de les proves en tres sessions diferents. En la passació de les tasques hi era sempre present la logopeda del CREDAG-Narcís Masó que administrava les proves i una altra persona observadora. Es va enregistrar en vídeo i Minidisc i posteriorment es va transcriure per fer-ne un anàlisi de tipus qualitatiu i no tan sols comptabilitzar les respostes correctes i errònies.

Taula 1.-Tasques sobre TM

Tasca	Habilitat mentalista	Edat aproximada
Diverses Creences (Wellman i Liu, 2004)	Comprendre que dues persones poden tenir diferents creences sobre un mateix objecte.	3-4 anys
Contingut inesperat (Perner i col., 1987)	Comprendre que un mateix pot tenir falses creences sobre la realitat (la primera pregunta), i també que les altres persones poden tenir falses creences sobre la realitat (la segona pregunta).	La primera pregunta: a partir dels 3a 6m. La segona pregunta: a partir dels 4 anys
Canvi de localització (1er orde) Adaptació de la tasca original de Wimmer i Perner, 1983	Comprendre que les creences d'una persona depenen de l'accés informacional que aquesta ha tingut (del que ha vist i no ha vist).	4-5 anys
Aparença-realitat (Lohmann i Tomasello, 2003)	Comprendre que les altres persones poden tenir falses creences sobre la realitat, degut a l'accés de la informació que aquesta persona ha tingut.	4-5 anys
Canvi de localització (2on ordre) Tasca adaptada Perner & Wimmer, 1985.	Comprendre que les persones podem tenir creences falses sobre les creences de les altres persones	5-7 anys
Reconeixement expressions facials. Adaptada de Pons i col., 2004.	Requereix al subjecte d'associar diferents expressions facials a estats emocionals.	3-4 anys

Causes externes de les emocions Adaptada de Pons i col.laboradors, 2004.	Comprendre que les emocions poden tenir causes externes, i que determinades situacions provoquen determinades emocions.	3-4 anys
Diversos desitjos Adaptada de Pons i col.laboradors, 2004.	Dues persones poden tenir diferents desitjos contraposats sobre un mateix objecte.	3-4 anys
Emoció-desig Adaptada de Pons i col.laboradors, 2004.	Implica comprendre que les reaccions emocionals de les persones depenen dels seus desitjos.	3-5 anys.
Emoció-creences Pons i col.laboradors, 2004.	Comprendre que les emocions d'una persona no depenen de la realitat sinó de les creences que aquesta persona té de la realitat.	5-7 anys

Resultats

El subjecte resol de manera incorrecta la tasca de diverses creences i la tasca de canvi de localització (2on ordre). També presenta dificultats en la tasca d'aparença-realitat -dues vegades ho resol erròniament i les dues últimes ho fa correctament-.

La resta de tasques sobre creences les resol bé.

Pel que fa a les tasques sobre atribució d'emocions-desitjos, resol de manera errònia la tasca d'emoció-desig i la tasca d'emoció creences. En la tasca de diversos desitjos dóna la resposta adequada però posteriorment desenvolupa un joc simbòlic contrari a la resposta. La resta de tasques sobre emocions les resol adequadament.

Taula 2.-Tasques TM sobre creences

Diverses creences.	<i>Incorrecte.</i>
Tasca contingut inesperat.	Correcte (2 preguntes)
Aparença-realitat	<i>2 vegades incorrecte 2 correctes (últims)</i>
Canvi localitz. 1er ordre	Correcte
Canvi de localització. 2n ordre	<i>Incorrecte</i>

Taula 3.-Tasques TM sobre emocions-desitjos

Reconeixement expressions facials	Correcte
Causes externes de les emocions	Correcte
Diversos desitjos.	Correcte (joc simbòlic incorrecte).
Emoció-Desig (1 ninot)	Incorrecte
Emoció-creences	Incorrecte

Discussió

Els resultats indiquen que el subjecte no respon correctament a algunes de les proves que, d'acord amb la seva edat cronològica, ja hauria de saber respondre. (diverses creences; aparença-realitat; emoció-desig). Així mateix també presenta certs retards en l'adquisició d'habilitats mentalistes (Canvi localitz. 2on ordre; Creences-emoció). D'altra banda, s'ha observat que té majors dificultats en solucionar les tasques quan n'és part agent (diverses creences; diversos desigs) i que té dificultats en inferir l'accés a la informació dels altres (aparença-realitat; creença emoció) quan aquesta variable no és explicitada .

En l'avaluació de tipus qualitatiu, s'observa que millora en la resolució de les tasques quan se li proporcionen pistes verbals declaratives per realitzar la inferència. Així, en la tasca d'aparença-realitat no soluciona correctament les dues primeres però, en canvi, les dues restants les soluciona amb l'ajuda verbal declarativa de la logopeda (*ell ho veu?*).

En síntesis, els resultats indiquen certs dèficits en les habilitats mentalistes cosa que pot afectar de manera recíproca en el desenvolupament del llenguatge. Cal tenir en compte que el trastorn pragmàtic del llenguatge, o TEL amb problemes pragmàtics comparteix amb l'espectre autista la falta de destresa en els aspectes pragmàtics de la comunicació (Bishop i Frazier, 2002). Per tant, es proposa com a via d'intervenció treballar alhora les habilitats mentalistes i aquells aspectes del llenguatge que hi estiguin íntimament relacionats. Es creu convenient treballar amb tasques de teoria de la ment en les que hagi d'atribuir desitjos, creences, emocions i intencions a personatges diferents de les pròpies. Aquest treball propicia un context estructurat que permet resoldre els processos d'inferència amb major facilitat, ara bé, a mesura que es vagin adquirint aquestes habilitats cal desenvolupar activitats que en permetin la seva generalització (treballar-ho amb jocs, etc). Una possible forma d'ajudar a adquirir aquestes habilitats, que normalment els nens aprenen sense esforç, pot ser a través de la via declarativa, és a dir, a través de raonar sobre quines són les relacions existents entre els diferents estats mentals de les persones en diferents tipus de situacions –hem vist que el subjecte es mostra sensible a les pistes verbals que l'ajuden a fer inferències-.

En el context conversacional és important que l'interlocutor li requereixi la informació que necessita i explicitar el per què la necessita (*Ex: Jo hi era quan vas fer això? Jo ho vaig veure? Jo ho sé?*)

Per últim també cal treballar els aspectes del llenguatge relacionats amb TM com ara canvis d'espai-temps, comparatius, la dixi -pronoms- i els significats no literals - analogies, metàfores, etc-

Es creu que aquest treball pot propiciar la millora en les habilitats pragmàtiques del llenguatge i per tant, en la conversa i la comunicació.

Bibliografia

Andrés, C. i Clemente, R.A. (2006). Perfils mentalistes de nens i nens amb problemes de pragmàtica del llenguatge. Aprofundiment dels límits entre TEA i TEL. Jornades de Foment de la Investigació. Universitat Jaume I.

Baron-Cohen, S., Leslie, A., i Frith, U. (1985) Does the autistic child have a "theory of mind", *Cognition*, 21, 37-46.

Bishop, D. (1989). Autism, asperger's syndrome and semantic-pragmatic disorder: where are the boundaries? *British Journal of Disorders of Communication* 24, 107-121.

Bishop, D., i Frazier, C. (2002). Exploring the borderlands of autistic disorder and specific language impairment: a study using standardised diagnostic instruments. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 43:7, 917-929.

Frith, U., i Happé (1994). Autism: Beyond theory of mind. *Cognition* 50, 115-132.

Lohmann, H i Tomasello, M. (2003). The Role of Language in the Development of False Belief Understanding: A Training Study. *Child Development*, 74(4):1130-44.

Mendoza E., López, P. (2004). Consideraciones sobre el desarrollo de la teoría de la mente (ToM) y del lenguaje. *Revista de psicología general y aplicada*. Vol. 57, No 1. 49-68.

Perner, J., Leekam, S.R, i Wimmer, H. (1987). Three-year old's difficulty with false belief: The case for a conceptual deficit. *British journal of Developmental Psychology*, 5, 125-137.

Pons, F., Harris, P. L., i de Rosnay, M. (2004). Emotion comprehension between 3 and 11 years: Developmental periods and hierarchical organizations. *European Journal of Developmental Psychology*, 1 (2), 127-152.

Rapin, I. (1996). Developmental Language Disorders: A clinical update. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 37, 643-656.

Wellman, H., i Liu, D. (2004). Scaling of theory of Mind Tasks. *Child Development*, 75, 2, 523-541.

Wimmer H., i Perner J. (1983). Beliefs about beliefs: representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. *Cognition*, 21, 103-128.